

Милосав Джалич

ВЕЛИЧИЕ И ПАДЕНИЕ НА АМЕРИКА

Новият роман на Данило Мариц с необичайното заглавие „Лешоядки“ е нещо съвсем необичайно и различно от всичко, което е написал този плодотворен писател. Това е съвременна тема от модерната, задъхана и отчуждена Америка, която същевременно е и наша, само че се случва в наше време на американска земя. Докъде може да стигне човешкото безочие, необузданост, алчност и де-хуманизираното общество, най-добре може да се види, когато се прочете този необичаен роман.

Като имаме предвид романа на великия френски писател Оноре дьо Балзак „Величие и падение на куртизанките“, и за новия роман на Данило Мариц бихме могли за куриоз да поставим като лайтмотив заглавието на този текст: „величие и падение на Америка“, като констатираме факта, че в този роман на Данило Мариц има нещо от величието на „куртизанките“, чаровните любовници от Ренесанса, каквито намираме и в литературните произведения ма големите майстори на нашия Ренесанс от приморските градове – в „Дундо Мароие“ от Марин Държич, след това в творбите на Гундулич, Ветранович, Зоранич, Хекторович, Ранина и др.

„Лешоядките“ на Данило са, значи, куртизанки от особен тип и манталитет, свързани с модерното общество на разлагачи се и разпадащи се морални човешки ценности заради материалните, в което са разклатени хуманните добродетели на хората, в противовес на отдавна отлетялата ренесансова и хуманистична епоха, в която чо-

векът е и остава най-голямата ценност, за разлика от сегашната, която е своего рода генерирана епоха, в своята най-добра същност. В това и такова общество бие на очи един много болезнен проблем: на старите хора, които се намират на самото дъно на клоаката на живота. Тези стари и болни, предимно немощни хора, са „пазени“ и „гледани“ от особен вид жени, които писателят нарича „лешоядки“, които уж се грижат за тях, но повече ги е грижа за техните огромни богатства, като се превръщат в „жени-зверове“, попаднали във властта на зелените долари и мислите за богатство, като например „хората-зверове“ в известния роман на Зола „Човекът-звяр“.

Сред такова съсловие попада един ден сръбкинята от Босна Даница Пръстоевич, която след босненското горнило живее като бежанка в Ниш и решава да поеме пътя към Америка. Но във всеобщото нещастие и неизвестност Даница все пак е следвана и от сянката на щастieto. След страшните мъки и унижения, които изтърпява в херцеговския лагер Дретель, в нея проблясва искрица надежда, че там, в далечната страна отвъд океана, за нея ще бъде по-добре и че ще намери своето успокоение и компенсация за всички поражения, духовни и физически, претърпени в собствената ѝ страна.

Целият роман, разделен на 12 глави, е разказан от първо лице, от Даница Пръстоевич след идването ѝ в Америка, в Сан Пидро, в семейния дом, който е построил нейният съпруг Виктор, с когото наскоро е сключила брак. Романът, т. е. нейният повествователен солилоквиум, започва с едно тъжно писмо на стария и немощен Джо Зорич, адресирано до Дружеството за защита на инвалидите и старите хора. В писмото се оповестяват интригуващи данни, че годишно в Америка се умъртвяват десетки хиляди безпомощни хора, без обществеността да научи за това, престъпленията не се регистрират, убийците не се

преследват, убийствата са от користолюбие, предумишлени, планирани и организирани.

Старецът по-нататък казва, че е зависим от своята убийца и моли да не се започва съдебна процедура, докато не умре. А смъртта му е планирана след единадесет седмици и това вече не може да се промени. Предупреждава, че съществува една много потайна, но и силна организация с десетки хиляди убийци. Никой от тях още не е разкрит. Действат в рамките на агенцията „Весел старец“ и дружеството „Скъпи дядовци“. Членове на Дружеството са опитни жени, на възраст между петдесет и седемдесет години, предимно малко образовани, а годишните им постъпления са около 400 000 американски долара на член. За начало старецът посочва на следователите имената на убийците от групата, в чието обкръжение се намира: Патриша, Елизабет, Ен, Маргарет, Барбара и Дана.

Немощният старец, следователно, е посочил като една от „лешоядките“, убийца на стари и немощни хора и разказвачката в романа, Даница Пръстоевич, която подробно разказва за това в първо лице, проследявайки развитието на действието в романа. Следователно, тя не е пощадила и себе си и не се е изключила от кръга на особения вид престъпници, което придава на този роман оригиналност и автентичност, а всичко това насочва към факта, че наистина се е случило в суровата действителност на Америка. Обаче Даница не е убийца като останалите, тя принадлежи към това съсловие само административно, на което се е принудила, за да оцелее. Но не се притеснява да каже, че все пак тя, интелектуалката, жената с висше образование и с кариера в някогашната си родина, се срамува, че трябва да се занимава с такава дейност. За разлика от госпожа Патриша, която ѝ намира работа като гледачка на баби и дядовци, безпомощни в своите екзистенциални черупки, и която ѝ е нещо като „бригадир“, а и евентуален престъпник, към което насочва старият Джо в тревожното

си писмо, Даница Пръстоевич много честно и искрено, почти с любовна грижовност, е помощничка и гледачка на стари и немощни хора. Така тя се откроява в романа като положителен образ и главна героиня на романа, която разкрива цяла поредица престъпни деяния и манипулиране на стари хора с цел придобиване на сила и богатство без капчица хуманност. Такава е например госпожа Патриша, на която писателят отделя голямо внимание, като разобличава нейната вътрешна поквареност, егоизма и скъперничеството ѝ, достигнали невъобразими размери. Например, тя сключва брак със стария Джо Зорич в Лас Вегас след смъртта на съпругата му Мери, за да наследи огромното му богатство, което бившият югославянин, т. е. сърбин, е спечелил в Америка. Така правят и останалите безскрупулни жени от тази група, освен Даница, която, пестейки всеки долар, мисли за своето завръщане в родината, което накрая и осъществява.

Госпожа Патриша не се срамува и от блудствени действия с немощния старец, като му доставя приятни изживявания до степен и количество, които устройват нея и нейната алчност и перверзия, към които иска да насочи и Даница, но тя все пак не се съгласява на такова нещо като жена с патриархален семеен, традиционен сръбски морал, заради което двете жени се разминават, като всяка продължава да върши работата си по начин, който индивидуално им съответства. Богохулството, което Патриша демонстрира с всекидневното си поведение към жените, които са ѝ подчинени, засяга до голяма степен и останалите „лешоядки“ и те с течение на времето стават коравосърдечни в такава степен, в каквата и Патриша.

Извънредно успешна е ретроспекцията в романа, чието действие се разкрива чрез изключително оригиналния разказ на разказвачката Даница Пръстоевич, ретроспективно, с често използване на методи и похвати от филмовата техника, защото тя предлага непосредствено

автентичен и достоверен разказ от деня на пристигането си на американска земя, та до самолетния билет в ръцете ѝ на път да се завърне в Белград, откъдето е и тръгнала за Калифорния. Нейната дискурсивна повествователна техника, която писателят Данило Марич използва умело, е най-подходящата форма на разказ за такъв вид роман, което го прави изключително интересен и вълнуващ. Важен пункт в романа е изтъкването на положителния пример на нашата жена в света, която не се поддава на лицемерието от особен вид, на което се поддават другите жени от бранша на „лешоядките“. Така писателят по своеобразно автентичен начин защитава и нашата сръбска национална гордост, която не губи своята идентичност и в най-тежките ситуации, дори и притисната от чуждата среда, което самò по себе си говори, че високият морал е поддържал през вековете силно сръбското племе.

Нямаме желание да преразказваме съдържанието на романа и с това да парафразираме писателя – нека това остане положително неизвестно за читателите – но можем да кажем, че на сцената на романа се срещат няколко личности от сръбски произход: Бошко Йованович, Петър Бошкович, Тина от Сараево, поп Атанасие, Стив Попов, невропсихиатър, вероятно псевдоним от името Стеван Попович, и един най-хуманистично настроен забележителен образ на литератора Александър, който въстава срещу „лешоядката“ Патриша и нарушаването на естествения, човешки, хуманитарен ред на нещата, писателя на романа за Джо, който по най-добрия начин охотно е четен и приет от сръбската читателска публика в Калифорния, обединена най-вече около сръбската православна църква Света Троица в Сан Сава. Литераторът Александър не се срамува да разкрие и признае своята тежка емигрантска съдба, която го е сполетяла в Америка, за което непринудено говори разказвачката в романа Даница Пръстоевич. Той работи и унижителни работи, макар и да е интелектуалец с висше

образование, само заради едното оцеляване, но накрая осъществява мечтата си – назначен е за мениджър на голям жилищен комплекс, което той смята за върха на своите амбиции в Америка.

Книгата на Александър за Джо Зорич, американския изнемошял богаташ от сръбски произход, повдига авторитета на Джо, помага му да стопи враждебността към него и неговия нов брак с Патриша, а онова, което е най-важно за него, допълнително осмисля остатъка от живота му, става предмет на постоянни размишления и обмяна на мисли с хора от различни групи. Но заради написаната книга писателят Александър не изживява мигове на щастие като Джо, за когото тя се отнася; той знае, че в тази и подобни среди нито една интелектуална ценност не се посреща благосклонно, та и тази книга, но това е друга тема за злочестата съдба на писателите и техните книги във всички епохи, общества и политически системи.

Писателят не забравя да спомене и брачните двойки в тази странна дейност „лешоядство“, които поддържат известно равновесие на ниво психологически ефикасна атмосфера: Патриша и Джо, Дана и Виктор (Даница Пръстоевич), Елизабет и Дуайт, Ен и Марк, Маргарет и Ричард, Барбара и Том. Животът им в ежедневието е даден с няколко шриxa и той сам по себе си също представлява добър разказ за човешките възходи, падения и поражения. Интересни са образите на героите, с които старият Джо е в конфликт, а това са бившите му най-доверени приятели преди появата на лешоядката Патриша: Леонард, Фред и Джордж. И това са по някакъв начин „силни личности“, които, гледано общо, поддържат определено равновесие в човешкото нещастие.

Хубави са спомените на Даница за изгубеното детство и родина, представени със забележителни картини: спомня си Тиентище, пряското ароматно планинско сено и ромоленето на лъкатушешката Сутиеска. Тук е и споменът

за Тито и лагерните огньове, танците и песните, мемориалната плоча на мястото, където е загинал Сава Ковачевич. Тормоси я мисълта за собственото нещастие: прекарала е щастливо детство в Босна в топлия родителски дом. Родителите ѝ изкарват добре като университетски преподаватели. Даница завършва висше образование, омъжва се още като студентка и има две деца. В работата си е много професионална, става директор на предприятие с 800 работника. И синът ѝ, и дъщеря ѝ завършват висше образование, създават семейства и тя има четири внучета. И тогава идва войната, една нощ всички тях ги отвеждат в неизвестни посоки; попадат в лагери, а оцеляват само тя и две внучета. А в Америка, докато чака на опашката за социална помощ, се чувства унижена, като си спомня за богатството, което е имала в своята страна.

И така, *spiritus movens* в този роман лежи в този автентичен разказ на Даница Пръстоевич за възхода и падението на Америка, отразени в живота на нашите хора там, съдбите им на американска земя, техните преживявания, Сцили и Харибди през които минават, като упорито пазят своята носталгична любов към родината. Реализирането на тази любов за Даница Пръстоевич, чрез чийто разказ автентичният писател на романа Данило Марич предлага един много интригуващ разказ, идва в онзи ден и миг, когато тя със самолетния билет в ръка чака да се качи на самолета за Белград, който представлява окончателното сбъждане на копнежа ѝ през времето, прекарано далеч в чужбина.

Тръстеник, 14 октомври 2000 г.